

HET
PROEFSCHRIFT
VAN

Erik Viskil

Een tweepotig dier zonder veren

Peter Burger

In de kinderboeken van Lewis Carroll wemelt het van de personages die zich in gesprekken niets aantrekken van de goede omgangsvormen. Zo heeft Humpty Dumpty (in *Through the Looking-Glass*) de onhebbelijke gewoonte woorden van onalledaagse betekenissen te voorzien, waardoor *gloria* kan betekenen 'dat is nou een mooi dodelijk argument'. Als Alice tegenwerpt dat *gloria* iets heel anders betekent, riposteert Humpty Dumpty hooghartig: "Als ik een woord gebruik, betekent het precies wat ik wil dat het betekent."

En tot op zekere hoogte heeft hij daar gelijk in, zegt Erik Viskil: "Humpty Dumpty geeft hier een stipulatieve definitie: hij legt vast in welke betekenis *hij* het woord gebruikt. Je kunt hem daarom niet van onwaarheid betichten, maar je kunt wel zeggen: als je het zo doet, houdt de samenwerking op."

Viskil (1962) promoveerde in september op een dissertatie over definities, een onderwerp waarover filosofen en lexicologen al een aardige bibliotheek bijeen hebben geschreven. Valt daar nog iets aan toe te voegen?

Viskil: "Een keerpunt in de definitieleer is het boek *Definition* van de Engelse filosoof Robinson, uit 1950. Hij onderscheidt verschillende typen definities naar hun functie en beschouwt definities vooral als uitspraken over de betekenis van woorden. Hij laat ook zien dat aan elk type definitie bepaalde eisen kunnen worden gesteld. Ik wil nog een stapje verder gaan: we moeten ook bekijken hoe die definities functioneren in het taalgebruik. Door dat communicatieve perspectief kom ik tot andere eisen dan de filosofen. Die stellen strenge eisen, maar zeggen daar tege-

lijkertijd bij dat ze niet altijd opgaan. Door de eisen te relateren aan de communicatieve situatie en het type definitie, hoop ik meer inzicht te geven in de manier waarop je te werk moet gaan bij het opstellen van een definitie."

☛ DEMOCRATIE

"Een huisarts", schrijft Viskil in zijn proefschrift, "kan met behulp van een definitie uitleggen dat hij met *ganglion* een onschuldig, klein, hard, rond gezwel bedoelt dat voortkomt uit een vochtopheping in het vlies rond een pees. Met zo'n definitie bevordert hij de communicatie." De twee andere functies van definities zijn het vergroten van kennis en inzicht en het verbeteren van de samenwerking tussen taalgebruikers.

Dat wil zeggen: zo werken goede definities. Want handig definiëren kan ook een slinkse discussiestrategie zijn. Viskil: "Stel je een cafédiscussie voor waarin iemand zegt: 'Nederland is toch geen democratie meer?' Je werpt tegen dat we de regering zelf kunnen kiezen, en de ander antwoordt: 'Ja, maar in wezen is een democratie toch een staatsvorm waarin elke burger direct invloed uitoefent op alle besluitvorming.' Daarmee pretendeert hij de essentie van *democratie* te geven, niet de betekenis die hij zelf aan het woord hecht; dit is dus geen stipulatieve definitie, maar een 'wezensdefinitie'. Door van die essentie uit te gaan, trekt hij het gelijk naar zich toe en ontduikt hij de bewijslast. Want hoe kun je weten wat de essentie is van democratie? Daarmee is de discussie onredelijk geworden."

Een bekende fout is de cirkeldefinitie, zoals *appel* 'vrucht van de appel-

boom'; *appelboom* 'boom waaraan appels groeien' (Van Dale). Een nauwkeuriger definitie was mogelijk geweest, volgens Viskil, al hoeft een woordenboek geen encyclopedische informatie te geven. Een klassiek voorbeeld van een te ruime definitie is: 'De mens is een tweepotig dier zonder veren.' Die omschrijving was voor de filosoof Diogenes aanleiding om een geplukte kip omhoog te houden en te vragen: 'En wat is dit dan?'

☛ WERELDVERBETERAARS

In zijn proefschrift beschrijft Viskil ook de geschiedenis van de definitieleer. Die leidt via de Griekse filosofen en de middeleeuwse scholastici naar enkele kleurrijke wereldverbeteraars die aan het begin van deze eeuw het geluk van de mens en de wereldvrede dichterbij dachten te brengen door heldere taal te propageren. Lady Victoria Welby ontwikkelde toen de leer van de significa, die in Nederland onder andere werd uitgedragen door de schrijver, psycholoog en communisticter Frederik van Eeden.

Welby en Van Eeden behoren tot de intellectuele stamboom van Viskil, maar zelf mikt hij minder hoog: "Zonder dat ik denk dat de wereld daar stukken beter van wordt, hoop ik dat de inzichten in mijn boek het taalgebruik een klein beetje verbeteren, zodat er wat minder misverstanden ontstaan. En wat daar weer het voordeel van is? Dat je je met andere, belangrijker problemen kunt bezighouden." <

Erik Viskil: *Definiëren. Een bijdrage tot de theorievorming over het opstellen van definities*. IFOTT, Amsterdam, 1994. (Studies in language and language use, nr. 12). ISBN 90 74698 12 3. Prijs f 35,-